

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kaip suprantamas savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimas?**

■ **Kokia yra savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimo nauda?**

■ **Kaip savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimas įgalina Lietuvoje?**

■ **Kaip Europai sekasi formalizuoti savišvietos ir neformaliojo būdu įgytas kompetencijas?**

■ **Su kokiais iššūkiais susiduria Lietuva ir kitos Europos šalys?**

SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIOJU BŪDU ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRIPAŽINIMAS

Mokymasis yra užimtumo, ekonominės sėkmės ir visaverčio bendruomeniškumo esmė, todėl svarbiausia vertybė ateičiai – nuolatinio mokymosi poreikis. Siekis įgyvendinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi idėjas išryškino vis didėjančią neformaliojo mokymosi svarbą. *Valstybės švietimo 2013–2022 metų strategijoje* konstatuojama, kad vien formaliojo ugdymo turiniu nesuteikiama pakankamai galimybių socialinės integracijos, konkurencingumo, pilietiškumo ir asmeninio tobulėjimo raiškai. Greta formaliojo švietimo vis reikšmingesni tampa gebėjimai, įgūdžiai, žinios, įgytos per darbo patirtį, įvairiuose kursuose, seminaruose, atliekant savanorišką visuomenei naudingą darbą, naršant žiniatinkliuose, laisvalaikiu, šeimoje.

Vis dėlto savišvieta ir neformaliojo būdu įgyta patirtis dažnu atveju neturi formalios išraiškos, todėl pripažįstama ne visų darbdavių. Kompetencijų pripažinimas galėtų padėti asmenims lengviau įgyti norimas kvalifikacijas, padidinti įsidarbinimo galimybes, stiprinti motyvaciją mokytis ir tobulėti, skatinti įsitraukti į mokymosi ir įsidarbinimo procesus tokias grupes, kaip migrantai, bedarbiai, senyvo amžiaus ar žemą kvalifikaciją turintys asmenys. Siekiant, kad žinios, įgūdžiai ir gebėjimai, įgyti savišvietos ar neformaliojo būdu, taptų oficialiai pripažįstami, Europos šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, diegiamos įvairios kompetencijų pripažinimo sistemos. Šioje analizėje apžvelgiamos kompetencijų pripažinimo galimybės Lietuvoje ir tendencijos kitose Europos šalyse, aptariama pripažinimo sistemos samprata ir nauda, iššūkiai, su kuriais susiduriama.

Pagrindinės išvados:

- Savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimas yra vertinimo proceso, kurio metu yra tikrinamos asmens turimos žinios, įgūdžiai ir gebėjimai, rezultatas. Pripažintos kompetencijos gali būti pagrindu įgyti kvalifikaciją.
- Tarptautinių ekspertų teigimu, kompetencijų pripažinimas gali pagerinti nepalankią Europos Sąjungos valstybių ekonominę ir socialinę padėtį, nes tai didina asmenų užimtumą ir konkurencingumą darbo rinkoje, padeda asmenims veiksmingiau įsitraukti į formalųjį mokymąsi, sudaro sąlygas greičiau ir lengviau įgyti kvalifikaciją, skatina visą gyvenimą trunkantį mokymąsi.
- Šiuo metu Lietuvoje teisiškai apibrėžtą galimybę pripažinti kompetencijas turi tik suaugusieji, siekiantys mokytis toliau, kad įgytų kvalifikaciją ir (arba) padidintų savo galimybes darbo rinkoje. Asmuo, įgijęs kompetencijų savišvietos ar neformaliojo būdu, gali kreiptis į mokymo įstaigą (aukštąją ar profesinę mokyklą) tam, kad jo kompetencijos būtų pripažintos, ir jis galėtų tęsti mokymąsi. Kai kuriose Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse kompetencijų pripažinimas yra viena iš alternatyvių priemonių patekti į aukštojo mokslo sistemą, tačiau mūsų šalyje tokia praktika neįgyvendinama.
- Lietuvoje nėra teisinių galimybių pripažinti kvalifikacijų asmenims, turintiems savišvietą ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų tam tikram darbui atlikti, bet neturintiems kvalifikaciją liudijančio dokumento ir neketinantiems toliau mokytis.
- Naujausias Europos savišvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų patvirtinimo aprašas (angl. *Inventory*) išryškino būtinybę Lietuvoje ir kitose Europos šalyse labiau informuoti visuomenę apie kompetencijų pripažinimą. Aprašo duomenimis, šalys turėtų diegti kompetencijų pripažinimo kokybės užtikrinimo ir duomenų rinkimo sistemas, nes dauguma valstybių, tarp jų ir Lietuva, neturi tikslios informacijos, kiek asmenų dalyvauja kompetencijų pripažinimo procese ir taip įgyja kvalifikaciją. Formalizuodamos kompetencijas valstybės turėtų skatinti įvairiuose veiklos sektoriuose vykdomų pripažinimo priemonių koordinavimą, apibrėžti reglamentuotus reikalavimus personalui, sumažinti finansavimo kliūtis dalyvauti kompetencijų pripažinimo procedūrose.

KAIP SUPRANTAMAS SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIUOJU BŪDU ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRIPAŽINIMAS?

Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatyme (2014) akcentuojama:

neformaliojo švietimo ar savišvietos būdu asmens įgyta bendroji ar specialioji kompetencija gali būti:

- švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka pripažįstama kaip baigta formaliojo švietimo programos (išskyrus studijų programas) dalis arba aukštosios mokyklos nustatyta tvarka – kaip studijų programos dalis;
- teisės aktų nustatyta tvarka pripažinta ir įteisinta kaip kompetencija, reikalinga įstatymų reglamentuojamam darbui ar funkcijai atlikti;
- pripažinta ir įteisinta kaip kvalifikacija, atitinkanti tam tikrą Lietuvos kvalifikacijų sandaroje nustatytą lygį.

Savišvietos ir neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas yra proceso, kurio metu vertinamos asmens įgytos žinios, įgūdžiai ir gebėjimai, galutinis etapas. Vertinimo metu metodiškai tikrinama turima asmens patirtis, kuri vėliau yra dokumentuojama ir gali tapti pagrindu įgyti kvalifikaciją.

Kompetencijų pripažinimas ir kompetencijų vertinimas yra glaudžiai susiję procesai. Vis dėlto jie iš esmės skiriasi: kompetencijų vertinimas yra procesas, per kurį pripažįstama, kad asmens pasiekimai atitinka nustatytus reikalavimus, o kompetencijų pripažinimas – rezultatas.

Kompetencijų pripažinimo procese taip pat svarbu suvokti *kompetencijos* ir *kvalifikacijos* sąvokų ryšį. *Kompetencija* yra gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma, o *kvalifikacija* suprantama kaip teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų arba profesinės patirties ir turimų kompetencijų, reikalingų tam tikrai veiklai, visuma (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011*). Taigi, kompetencija yra pagrindas, kuriuo remiantis gali būti suteikiama kvalifikacija. Kai savišvietos ir neformalioju būdu įgytos kompetencijos formalizuojamos, jos gali virsti tam tikromis kvalifikacijomis (žr. 1 pav.).

1 pav. Kompetencijų vertinimo, pripažinimo ir kvalifikacijos įgijimo procesų ryšys

Ši schema neatskleidžia visų procedūrų ir priemonių, kurios užtikrina kompetencijų pripažinimo sistemos veikimą, tačiau parodo bendrą vaizdą, kaip savišvietos ir neformalioju būdu įgytos kompetencijos gali virsti formaliomis kvalifikacijomis.

Kad asmenims būtų užtikrinta galimybė per gyvenimą įgytas žinias ir įgūdžius paversti pripažintais rezultatais, pastaruosius dešimtmečius Europa tam skiria daug dėmesio. Nuo 2004 m. Europos Sąjungos Taryba ragina sistemingai rinkti medžiagą apie kompetencijų pripažinimo praktiką, o surinktą medžiagą pateikti Europos neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo apraše (angl. *Inventory*; aprašai parengti 2004, 2005, 2008, 2010 ir 2014 metais. 2016 m. planuojama parengti naują aprašą). Siekiant skatinti kompetencijų pripažinimo sistemų diegimą, 2009 m. paskelbtos, o 2015 m. atnaujintos *Europos neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo gairės* (angl. *European guidelines for validating non-formal and informal learning*), kuriose asmenims ir organizacijoms, atsakingoms už pripažinimo inicijavimą, plėtojimą, įgyvendinimą, išsamiau aiškinamos pripažinimo sąlygos, itin daug dėmesio skiriant svarbiausiems priimtiniams sprendimams įvairiuose proceso etapuose.

Itin svarbus pastarųjų metų dokumentas, apibrėžęs savišvietos ir neformalioju būdu įgytų kompetencijų formalizavimo svarbą ir reikšmę, – 2012 m. priimtos *Europos Sąjungos Tarybos rekomendacijos dėl savišvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų patvirtinimo*. Jose teigiama, kad neformalioju būdu įgytų kompetencijų patvirtinimas kiekvieną šalį gali padaryti konkurencingą globalioje žinių erdvėje. Todėl šalys narės raginamos pagal kiekvienos šalies ypatumus ir tokiu mastu, koku laiko tinkamu, ne vėliau kaip iki 2018 m. įdiegti nacionalines savišvietos ir neformaliojo mokymosi kompetencijų pripažinimo sistemas, kurios sudarytų sąlygas asmenims:

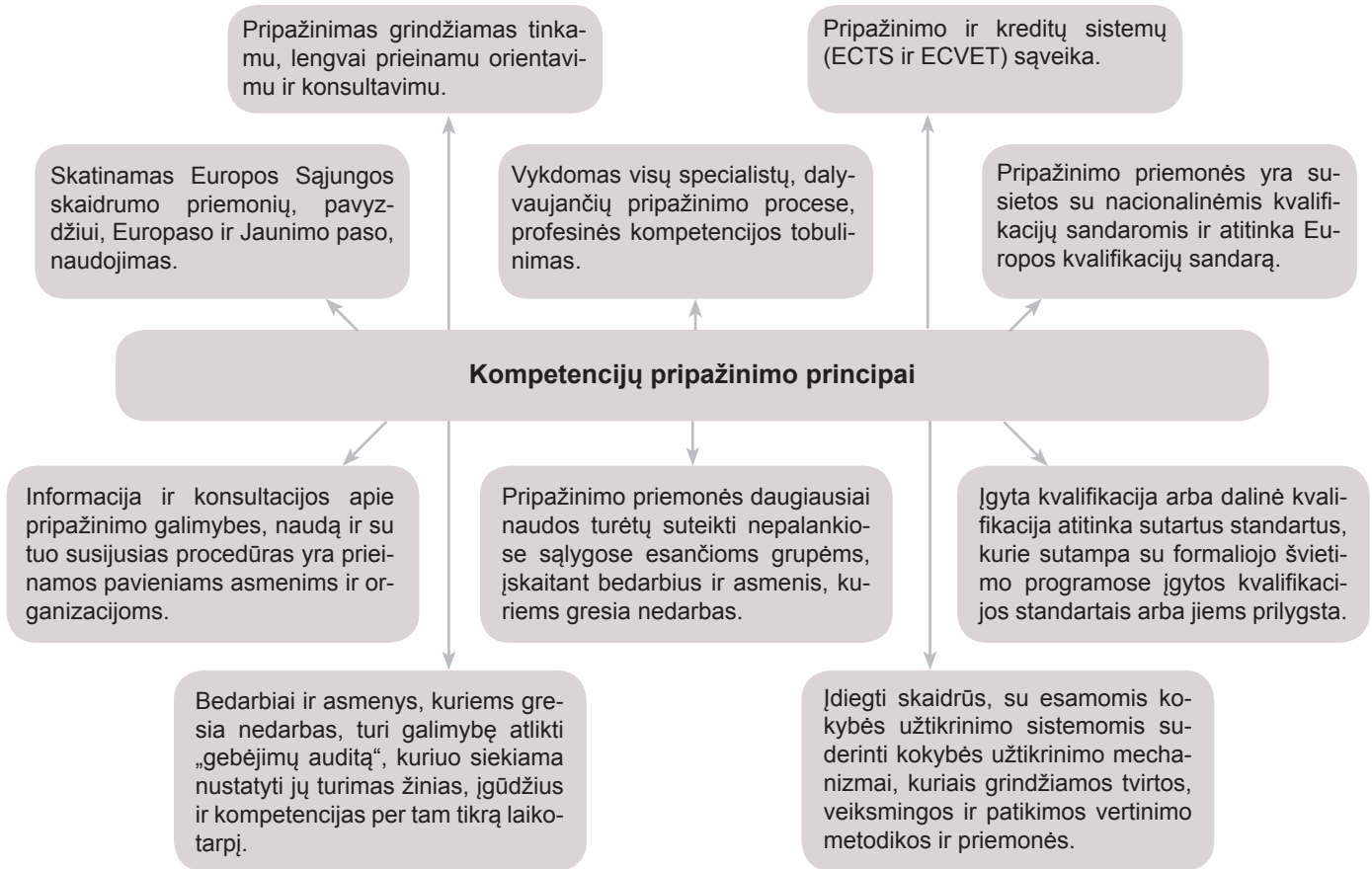
- patvirtinti žinias, gebėjimus ir kompetencijas, įgytas neformaliojo mokymosi ar savišvietos būdu;
- remiantis pripažintu neformalioju mokymusi ar savišvietą, įgyti dalinę arba visą kvalifikaciją.

Europos Taryba, ragindama šalis įdiegti kompetencijų pripažinimo sistemas, nurodo, kad į savišvietos ar neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo priemones reikėtų įtraukti tokius elementus, kaip nustatymą, dokumentavimą, vertinimą ir sertifikavimą.

Rekomendacijose taip pat pabrėžiami pagrindiniai principai, kurie, atsižvelgiant į regiono ir jame vyraujančio(-ių) ūkio sektoriaus(-ių), taip pat konkrečios bendruomenės reikmes

ir ypatybes, turėtų būti taikomi savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo priemonėse (žr. 2 pav.).

2 pav. Principai, taikytini savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo priemonėse

Parengta pagal Europos Sąjungos Tarybos Rekomendacijas dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo, 2012

Nurodyti Tarybos principai sudaro prielaidą šalyse sukurti sėkmingai veikiančią, asmens ir visuomenės poreikius atitinkančią kompetencijų pripažinimo sistemą, kuri asmenims suteiktų sąlygas formalizuoti per gyvenimą įgytas žinias ir įgūdžius, leistų lengviau įgyti norimas kvalifikacijas. Taip pri-

pažįstamos kompetencijos galėtų turėti didelės įtakos gerinant judumo ir įsidarbinimo galimybes, didinant mokymosi visą gyvenimą motyvaciją, ypač socialinių ir ekonominių sąlygų formaliai mokytis neturintiems ar žemos kvalifikacijos asmenims.

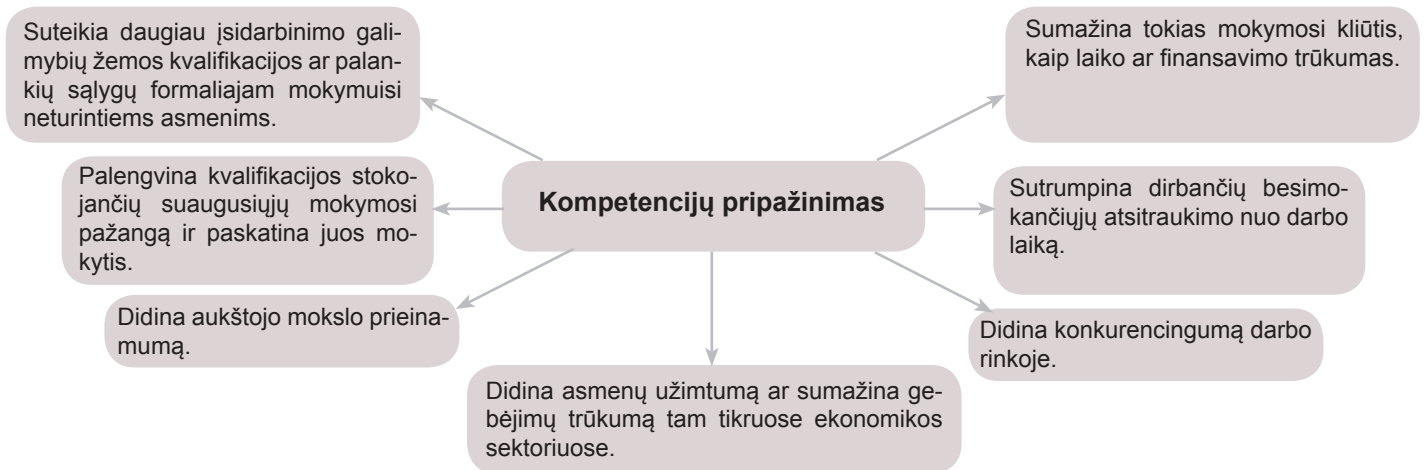
KOKIA YRA SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIUOJU BŪDU ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRIPAŽINIMO NAUDA?

Europos švietimo strateginiuose dokumentuose savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas dažniausiai laikomas vienu iš pagrindinių mokymosi visą gyvenimą strategijų sėkmę lemiančių veiksnių. Jis sudaro sąlygas formalizuoti per gyvenimą įgytas žinias ir įgūdžius, padedančius lengviau įgyti norimas kvalifikacijas. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumė (2001)* akcentuojama, kad savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas didina Europos gyventojų įsidarbinimo galimybes ir skatina tęstinio mokymosi politiką. *Lisabonos strategijoje (2000)* savišvietos ir neformaliojo mokymosi pasiekimų ver-

tinimo sistemų kūrimas ir plėtra įvardijama kaip viena iš žinių visuomenės įtvirtinimo sąlygų.

Tarptautiniai ekspertai pabrėžia, kad savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas gali pagerinti daugelyje Europos Sąjungos valstybių susidariusią nepalankią ekonominę ir socialinę padėtį. Tam itin svarbu skatinti visus suinteresuotus subjektus įsitraukti ir dalyvauti savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo procesuose, kad jie suvoktų pripažinimo teikiamą naudą. Todėl ekspertai išryškina svarbiausius mokymosi rezultatų vertinimo ir pripažinimo pranašumus (žr. 3 pav.).

3 pav. Kompetencijų pripažinimo pranašumai

Parengta pagal European Commission / EACEA / Eurydice, 2015

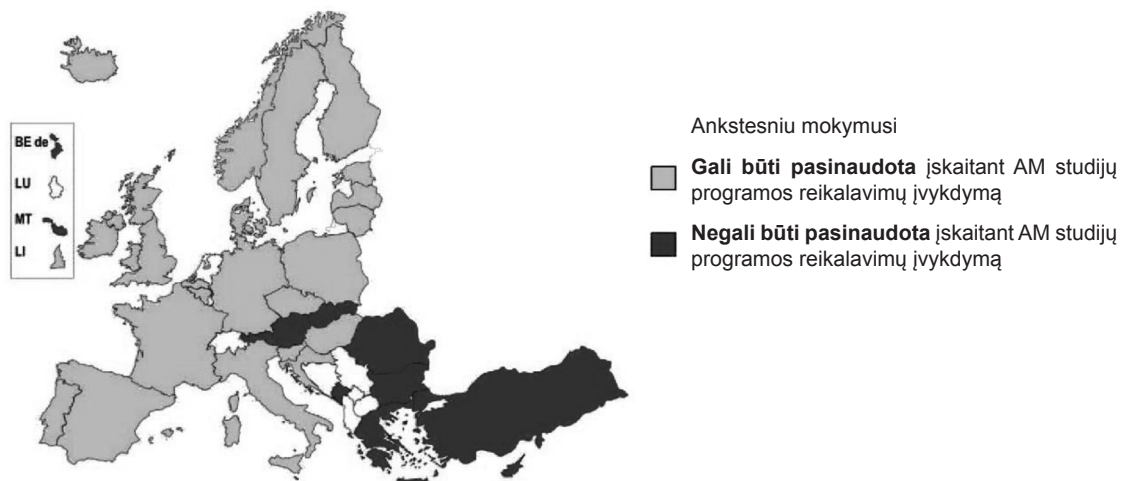
Kompetencijų pripažinimo pranašumai rodo, kad procedūra itin reikšminga dviem aspektais: siekiant tolesnio mokymosi ir (arba) turint tikslą padidinti galimybes konkurencingoje darbo rinkoje.

Siekiantiesiems toliau mokytis kompetencijų pripažinimas gali būti naudingas, nes sudaro sąlygas asmenims, neįgijusiems aukštojo išsilavinimo, bet turintiems formaliojo būdu nepripažintų kompetencijų, įgytų dirbant ar savarankiškai mokantis, formalizuoti savo pasiekimus. Kompetencijų pripažinimo sistemos įdiegimas suteikia galimybę įgyti formalią

kvalifikaciją per trumpesnę laiką, užtikrina teisę studijų procese nebekartoti jau išmoktų žinių ir įgytų įgūdžių, didina aukštojo mokslo prieinamumą.

Europos Taryba akcentuoja savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimą kaip vieną iš priemonių sparčiau ir ekonomiškiau įvykdyti aukštojo mokslo studijų programų reikalavimus. Tačiau dar ne visose Europos valstybėse galima pasinaudoti kompetencijų pripažinimu, įskaitant aukštųjų mokyklų studijų programų reikalavimų įvykdymą (žr. 4 pav.).

4 pav. Savišvietos ir neformaliojo mokymosi pripažinimas įskaitant aukštojo mokslo studijų programų reikalavimų įvykdymą (2012–2013 m.)

Duomenų šaltinis: Eurydice

Eurydice 2014 m. duomenimis, galimybės pasinaudoti ankstesnio neformaliojo mokymosi ar savišvietos pasiekimų pripažinimu įskaitant aukštojo mokslo studijų programų reikalavimų įvykdymą nėra šiose šalyse: Belgijos vokiškai kalbančioje bendruomenėje, Bulgarijoje, Graikijoje, Kipre, Maltoje, Austrijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Juodkalnijoje. Daugelyje Europos valstybių aukštosios mokyklos gali savarankiškai nuspręsti, ar siūlyti vertinimo procedūras, kurios leistų pripažinti asmenų savišvietą ir neformalų mokymąsi. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Belgijos flandų bendruomenėje, Danijoje, Estijoje, Prancūzijoje ir Latvijoje aukštosios mokyklos privalo užtikrinti vertinimo procedūrų

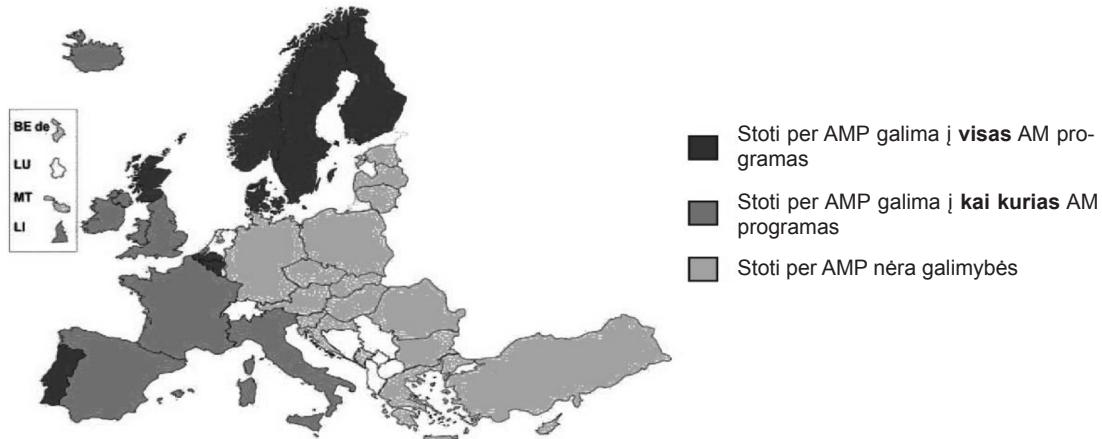
teikimą, o asmuo turi juridinę teisę jose dalyvauti. Vis dėlto šis įpareigojimas šalyse formuluojamas įvairiai. Pavyzdžiui, Prancūzijoje piliečiams yra sudarytos sąlygos pripažinti savo ankstesnį mokymąsi jų pasirinktoje įstaigoje (visos įstaigos privalo turėti atitinkamas procedūras) – tai reglamentuoja teisės aktai. Pasinaudoti šia teise asmenims turi būti sudarytos galimybės beveik visose aukštosiose mokyklose, išskyrus atvejus, kai siekiama tam tikrų kvalifikacijų, kurioms taikomos išlygos, pavyzdžiui, medicinos srityje, arba kurios nėra registruotos nacionaliniame profesinių kvalifikacijų žinyne. Tačiau Belgijos flandų bendruomenėje šis įsipareigojimas privalomas ne kiekvienai aukštajai mokyklai, bet

„įstaigų asociacijai“. Latvijos ir Estijos kompetencijų formalizavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatyti bendri teiginiai, kurie įpareigoja aukštąsias mokyklas numatyti procedūras ir sudaryti sąlygas ankstesniam mokymuisi pripažinti.

Kaip vienas iš kompetencijų pripažinimo pranašumų – jau minėtas aukštojo mokslo prieinamumo didinimas. *Eurydice*

ce duomenimis, Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse viena iš alternatyvių priemonių patekti į aukštojo mokslo sistemą yra ankstesnio mokymosi pripažinimas (žr. 5 pav.). Remiantis Europos švietimo strateginiais dokumentais (*Bolonijos proceso komunikatu*, *Europos universitetų chartija dėl mokymosi visą gyvenimą*) ankstesniu mokymusi laikomas bet kurios rūšies mokymasis – formalus, neformalus, savišvieta.

5 pav. Ankstesnio mokymosi pripažinimas (AMP) (2012–2013 m.)

Duomenų šaltinis: Eurydice

Šalyse, kur į aukštąsias mokyklas stoti galima pagal pripažintus neformaliojo mokymosi ir savišvietos pasiekimus, taikomi skirtingi asmenų priėmimo į jas mechanizmai. Pavyzdžiui, Šiaurės Europos valstybėse ir Jungtinėje Karalystėje aukštosios mokyklos turi autonomijos teisę organizuoti savas procedūras. Tuo tarpu Ispanijoje teisės aktai apibrėžia besimokančiųjų, kurie gali pretenduoti į tokias procedūras, kategorijas, taip pat apibrėžiami būdai ir metodai, kuriais derėtų naudotis vertinant netradicinių stojančiųjų žinias ir įgūdžius. Nepaisant skirtingų šio mechanizmo įgyvendinimo būdų, tokia praktika galėtų suteikti tiesiogines galimybes asmenims, dėl kokių nors priežasčių sėkmingai nebaigusiems vidurinio ugdymo programos, siekti aukštojo mokslo. Šiuo metu Lietuvos švietimo sistemoje pasinaudoti tokia praktika nėra galimybių.

Pateikti pavyzdžiai liudija kompetencijų pripažinimo naudą asmeniui, siekiančiam toliau mokytis. Tačiau šis procesas teigiamos įtakos turi ir institucijai, kurioje procedūra vykdoma. Procedūra naudinga, nes:

- didina studijų prestižą;
- laiduoja motyvuotą, tvirtai žinančių, ko nori, žmonių grupę;
- įgalina dėstytojus tapti kompetencijų vertintojais;
- skatina dėstytojus išbandyti kuo įvairesnius, mažiau akademiškus studijų organizavimo metodus, tinkančius taikyti vėlesnėse įprastose studijose.

Darbo rinkos sektoriuje savišvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų pripažinimas gali būti naudingas darbuotojams, darbdaviams, taip pat bedarbiams. Neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas suteikia lygesnes galimybes patekti į darbo rinką įvairių socialinių grupių ir socialinės padėties asmenims, leidžia išlaikyti darbo vietas keičiantis norminių aktų reikalavimams. Taip pat padeda asmeniui formalizuoti turimas kompetencijas neatsižvelgiant į tai, kokiū būdu jos buvo įgytos. Tai itin aktualu asmenims, kurie turi

nemažai darbo patirties, tačiau neturi formaliai pripažintos kvalifikacijos iš formaliojo mokymo įstaigos. Kompetencijų pripažinimas padidina žemos kvalifikacijos asmenims karjeros vystymo galimybes, skatina juos kelti kvalifikaciją, nuolat mokytis ir tobulėti.

Savišvietos ir neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas naudingas įmonių žmogiškųjų išteklių vadybai optimizuoti, pelnui didinti. Nauda gali būti susijusi su:

- *įgūdžių tobulinimu* (pagerinti darbuotojų darbo įgūdžiai ir užslėpto darbuotojų talento atskleidimas; gebėjimas naudotis naujausiomis darbo technologijomis ir sutrumpėjęs mokymosi laikas, siekiant įgyti tam tikros srities kvalifikaciją; pagerinti savęs vertinimo įgūdžiai);
- *produktyvumu* (pagerintas darbuotojų darbo našumas; padidintas motyvacijos ir pasitenkinimo darbu lygis; padidintas bendras įmonės veiklos lankstumo ir konkurencingumo lygis; galimybė pritraukti darbuotojus darbams, kuriems reikia specifinių žinių ir įgūdžių);
- *žmogiškaisiais ištekliais* (pažangios žmogiškųjų išteklių vadybos sistemos kūrimas, kai patirtis visiškai nesiejama su asmens užimama pozicija; karjeros planų kūrimas ir geras darbuotojų visų kompetencijų atskleidimas; darbuotojų motyvacijos ir pasitenkinimo darbu jausmo kėlimas; galimybė rasti savo vietą komandoje pagal geriausiai turimą patirtį).

Apžvelgus kompetencijų pripažinimo pranašumus matyti, kad savišvietos ir neformaliojo mokymosi kompetencijų pripažinimas leidžia asmenims nusistatyti turimą kompetencijų lygį ir gauti asmeninės patirties būdu įgytų žinių, įgūdžių pripažinimą. Pripažinimo rezultatas asmeniui – pripažinta kvalifikacija ar jos dalis, tačiau pripažinimo sėkmė visų pirma priklauso nuo to, kiek atidžiai asmuo renkasi kvalifikaciją, kurios pripažinimo siekia, kaip tiksliai įsivertina, kurią jos dalį gali pagrįsti patirties būdu įgytais įrodymais.

Vertindamos savišvietos ir neformaliojo mokymosi kompetencijų pripažinimo sistemos teikiamą naudą, šalys akcentuoja įvairius aspektus. Pavyzdžiui:

- **Prancūzijoje** kompetencijų pripažinimas vertinamas todėl, kad padeda asmenims sutaupyti pinigų ir laiko, kuriuos reikėtų skirti siekiant kvalifikacijos formaliojo mokymosi būdu (ir tais atvejais, kai siekiama pripažinti tik dalį tam tikros kvalifikacijos). Dalinis kvalifikacijos pripažinimas galioja penkerius metus (aukštojo mokslo srityje toks laikotarpis nėra apibrėžtas). Taigi toliau dirbant arba formaliai mokantis galima įgyti ir visą trūkstamą kvalifikaciją pigiau ir (arba) greičiau.
- **Škotijos** kreditų ir kvalifikacijų sąrangos vadove nurodyta, kad kompetencijų pripažinimas gali būti skirtas asmenims tikslams arba karjeros raidai. Jame pabrėžiama, kad asmeniui pripažinimas tiesia tiltus tarp jau pasiektų mokymosi rezultatų ir ateities mokymosi ar karjeros galimybių. Pripažinimas taip pat didina asmens pasitikėjimą savo kompetencijomis, padeda numatyti karjeros ar asmeninius mokymosi planus. Jis svarbus dirbantiems asmenims, siekiantiems darbo vietoje įgyti kvalifikaciją, ir jų kvalifikacijos kėlimui.
- **Suomijoje** kompetencijų pripažinimas labiausiai vertinamas dėl to, kad formaliojo mokymosi sistemoje padeda dalyvauti visų grupių (ypač socialiai pažeidžiamų) asme-

nims. Be to, faktas, kad neformaliojo būdu įgytos žinios pripažįstamos aukštesnių švietimo pakopų mokymo institucijose, skatina motyvuotus, karjeros siekiančius asmenis dalyvauti neformaliajame mokymesi.

- **Norvegijoje** kompetencijų pripažinimo nauda asmeniui gali būti vertinama atsižvelgiant į sritį: darbo rinkoje tai padeda karjeros raidai, siekiant geresnio darbo ar atlyginimo, studijuojant – suteikia galimybę per trumpesnę laiką baigti formaliąsias programas, skatina pasirengti individualius mokymosi planus, gauti pripažinimą patvirtinančius pažymėjimus už dalį kursų ar kreditų; pripažinimas naudingas asmeniui tobulėjimui, nes ne tik suteikia turimų kompetencijų patvirtinimą, bet ir atveria žinių, gebėjimų spragas, kurias reikėtų užpildyti, parodo stipriąsias vietas, kurias galima išnaudoti, taip pat – tobulintinas, kurias reikėtų patobulinti siekiant sėkmės profesinėje veikloje; aukštojo mokslo srityje pripažinimas suteikia antrą galimybę tiems, kurie dėl kokių nors priežasčių neturi formalaus išsilavinimą patvirtinančio dokumento, suteikiančio teisę siekti aukštojo mokslo. Šalyje atliktos apklausos duomenimis, kandidatai mano, kad didžiausia pripažinimo nauda asmeniui yra įgytas pasitikėjimas savo galimybėmis ir motyvacija siekti tolesnių studijų ar profesinio tobulėjimo.

KAIP SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIUOJU BŪDU ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRIPAŽINIMAS ĮGALINAMAS LIETUVOJE?

Galimybę pripažinti savišvietos ar neformaliojo būdu įgytas kompetencijas užtikrina politiniai ir teisiniai dokumentai: *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2008; Profesinio mokymo įstatymas, 2011; Švietimo įstatymas, 2011; Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013; Neformalaus suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas, 2014*. Taip pat šią procedūrą įteisina švietimą reglamentuojantys dokumentai: *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose rekomendacijos, 2010; Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas, 2015*.

Pastaruoju metu mūsų šalies politikos formuotojai kompetencijų pripažinimui skiria nemažai dėmesio. Tačiau valstybės politikai pripažįsta, kad Lietuvoje savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistema vis dar yra ganėtinai fragmentiška: stokojama įvairiais būdais įgytų kompetencijų formalizavimo galimybių, tarpinstitucinio koordinavimo, savišvietos ar neformaliojo būdu įgyta patirtis ir kompetencijos dažnai neturi savo formalios išraiškos, o įvairiems švietimo sektoriams yra sukurtos atskiros kompetencijų pripažinimo teisinės sistemos. Dėl šių priežasčių būtų tikslingusia aptarti kiekvieno veiklos sektoriaus kompetencijų pripažinimo galimybes ir patirtis atskirai.

Kompetencijų pripažinimas bendrajame ugdyme. Savišvietos ir neformaliojo būdu kompetencijų įgyja ne tik suaugusieji, bet ir mokyklinio amžiaus vaikai, jaunimas. *2012 m. Europos Sąjungos jaunimo strategijoje* akcentuojama: neformaliojo būdu įgyti jaunimo gebėjimai turi būti pripažinti. Tačiau, nagrinėjant savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistemos procedū-

ras, pastebima, kad Lietuvoje neformaliojo vaikų švietimo būdu įgytų kompetencijų pripažinimas dar neturi teisinio pagrindo, nėra sukurto bendro kompetencijų pripažinimo mechanizmo. Galima išskirti bene vienintelę formaliai apibrėžtą 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų nuostatą, susijusią su neformaliojo būdu įgytomis kompetencijomis, kuri laiduoja mokiniui atleidimą nuo dailės, muzikos, šokio, kūno kultūros, išimties atvejais – ir nuo kitų dalykų pamokų (ar jų dalies), jei mokinys mokosi neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokykloje pagal atitinkamas formalųjį švietimą papildančio ugdymo programas (yra jas baigęs) ar kitas neformaliojo vaikų švietimo programas. Tuo tarpu kitose Europos šalyse mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunimo kompetencijų pripažinimas remiamas aktyviau. Pavyzdžiui, Maltoje 2010 m. pristatytu vidurinio išsilavinimo sertifikatu ir profiliu patvirtintas visų formų mokymasis per penkerius vidurinio ugdymo metus.

Nepaisant to, kad neformaliojo vaikų švietimo būdu įgytų kompetencijų pripažinimas Lietuvoje neturi tvirto teisiškai apibrėžto pagrindo, visgi tokios procedūros iniciatyvų jau yra. Viena tokių – Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūros administruojama ES programa „Veiklus jaunimas“. Dalyvaujantiems šioje programoje numatyta galimybė išduoti Jaunimo pasą (*Youthpass*), kuriame aptariamos ir įvertinamos dalyvavimo metu įgytos ar patobulintos ugdytinio kompetencijos. Kaip kompetencijų, įgytų savišvietos ar neformaliojo būdu, formalizavimo galimybes galima pabrėžti mokymosi rezultatų ir įgytų kompetencijų aplanko (*portfolio*) kaupimą, taip pat pridėtinės vertės dimensiją –

papildomus balus bendrajame ugdyje, profesinio mokymo sektoriuje, stojant į aukštąją mokyklą.

Kompetencijų pripažinimas profesiniame mokyme. Profesinio mokymo sektoriuje kompetencijų vertinimas ir pripažinimas būtų susijęs su siekiu įgyti kvalifikaciją arba jos dalį. Kai asmuo nori tęsti mokymąsi profesinio mokymo įstaigoje arba įgyti kvalifikaciją ir gauti diplomą, jo kompetencijų, įgytų mokantis pagal formaliojo, neformaliojo profesinio mokymo programas, darbo veiklos ar savišvietos būdu, vertinimo organizavimą ir vykdymą reglamentuoja *Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas (2015)*. Šis aprašas taikomas vertinti I–V lygio kvalifikacijų kompetencijas, reglamentuojamas *Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašu*, patvirtintu 2010 m.

Kai asmuo siekia tęsti mokymąsi profesinio mokymo įstaigoje ir pageidauja, kad jo įgytos kompetencijos būtų pripažintos, turi teikti prašymą (laisvos formos) profesinio mokymo teikėjui, jei kompetencijų vertinimas nenumatytas Profesinio mokymo sutartyje, ir dalyvauti kompetencijų vertinimo procedūrose. Siekiant užtikrinti kokybišką ir nešališką asmens įgytų profesinių kompetencijų vertinimą, kompetencijų vertinimo procesas atskirtas nuo profesinio mokymo proceso ir sukurta galimybė kompetencijas vertinti akredituotam socialiniam partneriui, kitam Lietuvos Respublikos juridiniam asmeniui, kitos valstybės narės juridiniam asmeniui arba juridinio asmens statuso neturinčiai organizacijai ar jų padaliniiui. Akredituotai kompetencijų vertinimo institucijai suteikiama teisė vertinti kompetencijas, įgytas mokantis pagal formaliojo, neformaliojo profesinio mokymo programas, darbo veiklos ar savišvietos būdu. Profesinio mokymo teikėjas vertinimo instituciją pasirenka teisės aktų nustatyta tvarka. Nustatant vieno asmens kompetencijų vertinimo išlaidas, vadovaujamosi *Kompetencijų vertinimo lėšų skaičiavimo vienam asmeniui metodika*, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu. Asmens kompetencijų vertinimo kaina tvirtinama kasmet.

2013 m. valstybinio audito ataskaitos *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtra* duomenimis, Lietuvoje tik profesinio mokymo srityje leidžiama pripažinti kvalifikaciją suaugusiesiems, neturintiems tinkamo darbo rinkai pirminio išsilavinimo, bet turintiems profesinę kompetenciją, įgytą dirbant ar savarankiškai mokantis. Asmenims sudaromos trys galimybės įgyti kvalifikaciją:

- kai asmuo neturi kvalifikaciją liudijančio dokumento, bet teigia jį turėjęs (galbūt turi kitus mokymosi pasiekimus ir (ar) darbo patirtį liudijančius dokumentus) ir moka gerai dirbti, jis kreipiasi į jo paties pasirinktą profesinio mokymo įstaigą (kuri turi licenciją vykdyti asmens pageidaujamą programą), pateikia reikiamus dokumentus ir jam sudaromos sąlygos dalyvauti kompetencijų vertinimo procedūrose, kurias organizuoja ir vykdo profesinio mokymo teikėjo teisės aktų nustatyta tvarka pasirinkta vertinimo institucija (šiuo metu Lietuvoje akredituotos 26 institucijos). Pastarosioms teigiamai įvertinus kompetencijas, asmuo laiko egzaminą, tada profesinio mokymo teikėjas, remdamasis Mokinių registro duomenimis, suteikia kvalifikaciją ir išduoda Profesinio mokymo diplomą;
- kai asmuo neturi kvalifikaciją liudijančio dokumento, bet teigia, kad yra mokėsis amato savarankiškai, darbo veiklos ar savišvietos būdu (galbūt turi kitus mokymosi pasiekimus ir (ar) darbo patirtį liudijančius dokumentus), jis

kreipiasi į jo paties pasirinktą profesinio mokymo įstaigą (kuri turi licenciją vykdyti asmens pageidaujamą programą), pateikia reikiamus dokumentus, dalyvauja kompetencijų vertinimo procedūrose, profesinio mokymo teikėjo direktoriaus įsakymu priimamas mokytis trūkstantos kvalifikacijai dalies ar trūkstantos moduliui dalies;

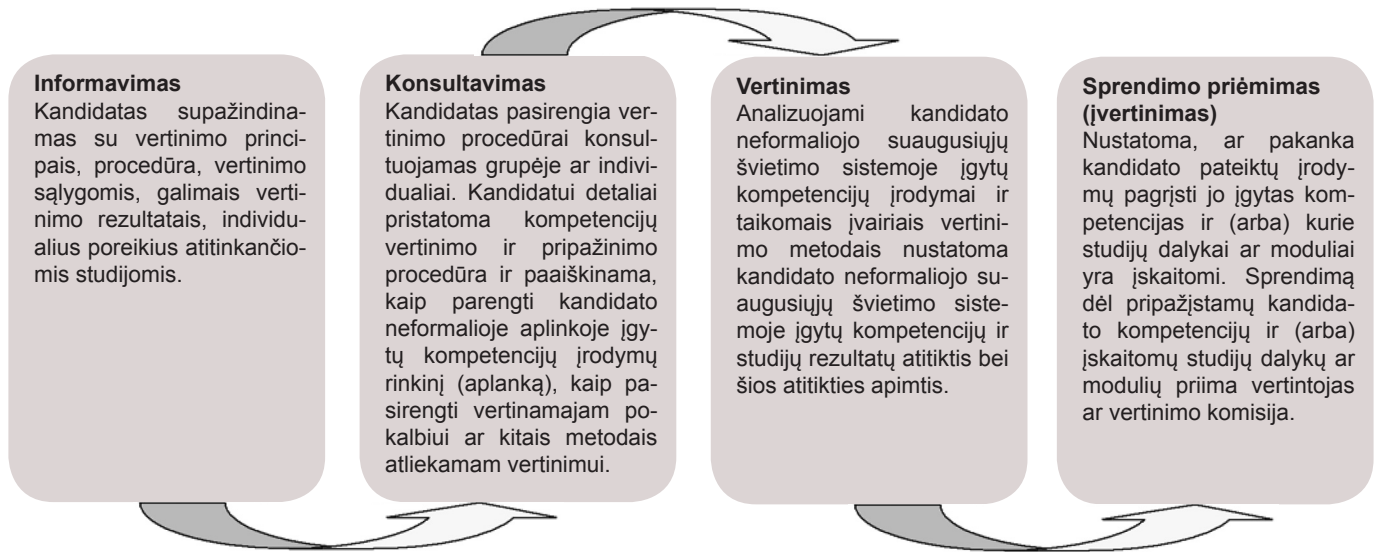
- kai asmuo neturi kvalifikaciją liudijančio dokumento, bet teigia, kad yra mokėsis amato savarankiškai, darbo veiklos ar savišvietos būdu (galbūt turi kitus mokymosi pasiekimus ir (ar) darbo patirtį liudijančius dokumentus), jis kreipiasi į jo paties pasirinktą profesinio mokymo įstaigą (turinčią licenciją vykdyti asmens pageidaujamą programą), pateikia reikiamus dokumentus, dalyvauja kompetencijų vertinimo procedūrose ir pavienes, vieno ar kelių modulių suteikiamas kompetencijas įvertina ir (modulio baigimo) pažymėjimą jam išduoda pats profesinio mokymo teikėjas.

Kompetencijų formalizavimas profesiniame mokyme sudarytų sąlygas greičiau ir mažesnėmis išlaidomis įgyti kvalifikaciją, suteiktų daugiau galimybių mokytis ar patekti į darbo rinką įvairių socialinių grupių ar socialinės padėties asmenims. Lietuvos darbo biržos 2016 m. balandžio 1 d. duomenimis, darbo biržoje registravosi 59 056 bedarbiai, neturintys formalios kvalifikacijos (36,7 proc. iš visų bedarbių). Apie 24 proc. registruotų darbo ieškančių asmenų – pasirengę darbo rinkai ir motyvuoti (turi darbo rinkoje paklausių kvalifikaciją), 7 proc. – pasirengę darbo rinkai, bet nemotyvuoti (turi paklausių kvalifikaciją, bet dėl įvairių priežasčių nenori dirbti), 41 proc. – nepasirengę darbo rinkai, bet motyvuoti (neturi kvalifikacijos ir nori dirbti nekvalifikuotus darbus arba įgyti profesiją), 28 proc. – nepasirengę darbo rinkai ir nemotyvuoti (neturi kvalifikacijos, nenori dirbti arba įgyti profesiją).

Kompetencijų pripažinimas aukštosiose mokyklose. Įgyvendinant *Mokymosi visą gyvenimą strategijos* priemonę *Plėtoti suaugusiųjų švietimo programas šalies aukštosiose mokyklose, įdiegti neformaliojo ir savaiminiu būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistemą*, kai kurios aukštosios mokyklos, naudodamos ES paramą, pradėjo kurti kompetencijų pripažinimo sistemas, kurios leistų asmeniui už savišvietos ir neformaliojo būdu įgytas kompetencijas aukštojoje mokykloje gauti tam tikrą akademių kreditų skaičių. Aukštojoje mokykloje (universitete ir kolegijoje) pripažįstamos neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytos kompetencijos, kurias kandidatas gali pagrįsti kaip studijų rezultatus. Tuo atveju, jei kandidatas siekia įgyti aukštojo mokslo kvalifikaciją, yra įskaitomi studijų dalykai ar moduliai, kurių studijų rezultatams pagrįsti pakanka kandidato pateiktų kompetencijų įrodymų ir (arba) įvairiais vertinimo metodais nustatytų asmens neformalioje aplinkoje įgytų kompetencijų. Tačiau studijų kreditų, suteiktų už asmens neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytas kompetencijas, apimtis yra ne didesnė negu 75 proc. ketinamos studijuoti studijų programos apimties.

Vertindamos ir pripažindamos neformaliojo būdu ar savišvietos būdu įgytas asmenų kompetencijas, aukštosios mokyklos remiasi bendraisiais principais, kurie yra apibrėžti *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose rekomendacijose (2010)*: prieinamumo, lankstumo, skaidrumo ir objektyvumo, prilyginamumo, savanoriškumo. Kompetencijų vertinimo ir pripažinimo procedūra organizuojama keturiais etapais (žr. 6 pav.).

6 pav. Kompetencijų vertinimo ir pripažinimo etapai aukštojoje mokykloje

Parengta pagal Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose rekomendacijas, 2010

Aukštosios mokyklos, vertindamos asmenų kompetencijas, vadovaujasi švietimo strateginiais dokumentais, teisės aktais. Užsienio šalių praktika rodo, kad įdiegiant savišvietos ir neformaliojo mokymosi vertinimo bei pripažinimo sistemą aukštojoje mokykloje, taip pat reikia atsižvelgti ir į aukštųjų mokyklų autonomiškumą. Vadinasi, negali būti vienos unifikotos sistemos visoms aukštojo mokslo institucijoms. Kiekviena aukštoji mokykla pasirenka jai priimtinius vertinimo sistemos elementus ir juos pritaiko pagal toje institucijoje esamas studijų programas ir studijų tvarką. Dėl šios priežasties kiekviena aukštoji mokykla turi specialų kompetencijų pripažinimo tvarkos aprašą, pagal kurį nustato individualius reikalavimus ir procedūras, būtinas kompetencijoms pripažinti tik toje konkrečioje institucijoje.

Šiuo metu Lietuvoje savišvietos ar neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo paslaugą, kurią finansuoja pats kandidatas, teikia 35 aukštosios mokyklos (iš 42). Tačiau sunku tiksliai įvertinti, kiek aukštosiose mokyklose veikianči sistema yra produktyvi ir kiek efektyviai ja naudojama, nes bendro duomenų registro apie aukštosiose mokyklose pripažintų kompetencijų ar procedūroje dalyvaujančių asmenų skaičių mūsų šalyje dar nėra. Apytikrę padėtį gali atskleisti duomenys, kuriuos pateikė 18 aukštųjų mokyklų, jas apklausus el. būdu (tyrimas nėra grindžiamas kiekybinio tyrimo metodologija, todėl aukštosios mokyklos neidentifikuojamos, joms suteikti kodai nuo 1 iki 18).

1 lentelė. Kompetencijų pripažinimas aukštosiose mokyklose

Aukštoji mokykla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Paslauga pradėta teikti (metai)	2008	2008	2008	2010	2011	2012	2012	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2014	2014	2014	2014
Kreipėsi asmenų (skaičius)	7	212	271	250	50	3	12	12	14	16	19	22	23	26	4	8	21	25
Įskaityta kompetencijų (asmenų skaičius)	7	212	216	223	50	3	12	12	11	16	16	15	23	26	5	8	16	6

Duomenų šaltinis: aukštųjų mokyklų pateikti duomenys

Aukštųjų mokyklų pateikti duomenys rodo ne itin didelį naudojimosi paslauga populiarumą. Viena iš priežasčių galėtų būti ta, kad dauguma aukštųjų mokyklų paslaugą teikia palyginti neseniai. Kita vertus, galbūt aukštosios mokyklos per mažai remia neformalioju būdu įgytų kompetencijų pripažinimą. Pateiktus aukštųjų mokyklų duomenis sunku vertinti ir pagal sėkmingų kompetencijų pripažinimo atvejų skaičių, nes kai kuriose aukštosiose mokyklose paraiškas pateikusiems kandidatams procedūra galbūt dar nebaigta. Remiantis vien tik tokiais duomenimis, taip pat nėra galimybės išanalizuoti asmenų pagal požymius (amžius, išsilavinimas, statusas darbo rinkoje ir pan.) ir taip nustatyti, kiek kompetencijų pripažinimas suteikia galių palankių sąlygų neturintiems asmenims. Siekiant tiksliai

ištirti esamą padėtį, kiek ir kokių asmenų jau yra įvertintos ir pripažintos savišvietos ir neformalioju būdu įgytos kompetencijos Lietuvos aukštosiose mokyklose, reikėtų nuodugnesnių tyrimų.

2015 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, atlikęs savišvietos ir neformalioju būdu įgytų įgūdžių ir kvalifikacijos patvirtinimo apžvalgą, ragina universitetus aktyviau paremti neformalioju būdu įgytų kompetencijų patvirtinimą, kaip tai daro, pavyzdžiui, Airija. Jos nacionalinėje aukštojo mokslo strategijoje iki 2030 m. remiama aukštojo mokslo pilietinė misija ir visuomenės dalyvavimas plačiaja prasme kaip viena iš trijų pagrindinių tarpusavyje susijusių aukštojo mokslo funkcijų.

Kompetencijų pripažinimas darbo rinkos sektoriuje. Jei asmuo neturi kvalifikaciją liudijančio dokumento ir neketina toliau formaliai mokytis, tačiau turi savišvieta ir neformaliu būdu įgijęs kompetencijų ir siekia įsidarbinti, jis turėtų kreiptis tiesiogiai į darbą siūlančią įmonę, kuri galėtų sudaryti sąlygas dalyvauti kompetencijų vertinimo ir pripažinimo procedūrose.

Lietuvoje taikomos įvairios priemonės, padedančios darbdaviams lengviau įgyvendinti kompetencijų vertinimo ir pripažinimo procedūras įmonėse. Pavyzdžiui, 2010–2012 metais įgyvendintas iš dalies Europos Komisijos remiamas projektas *ValidAid* (žemos kvalifikacijos asmenų žinių ir įgūdžių testavimas ir pripažinimas, stiprinant jų pozicijas darbo rinkoje). Įgyvendinant šį projektą sukurta išsami metodinė priemonė įmonės žmogiškųjų išteklių atrankos specialistams, vadovams, nurodant, kaip reikia vertinti ir pripažinti darbuotojo kompetencijas, įgytas savišvietos ar neformaliu būdu. Kaip pavyzdys galėtų būti dar viena kompetencijų pripažinimą įmonėse skatinanti priemonė – įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą strategiją sukurto panašios gairės profesinių sąjungų atstovams įmonių lygmeniu. Taip pat reikšminga pagalba – *Euroguidance* projektas (vienijantis *Euroguidance* centrus 33 Europos šalyse), kuriuo siekiama plėsti profesinį informavimą ir konsultavimą Lietuvoje ir kitose Europos šalyse. Įgyvendinant šį projektą sukurtas CH-Q kompetencijų vertinimo ir pripažinimo metodas kaip priemonė savo kompetencijoms valdyti. Ji skirta įvairioms tikslinėms grupėms, pavyzdžiui: studentams, mokiniam, bedarbiams, darbdaviams, pabėgėliams, patiriantiems riziką iškristi iš švietimo sistemos asmenims, savanoriams ir į darbo rinką grįžtančioms moterims.

Ekspertų teigimu, vis daugiau darbdavių taiko tam tikras kompetencijų testavimo ir pripažinimo metodikas, siekdami gerinti žmogiškųjų išteklių vadybą įmonėse. Pavyzdžiui, nacionalinio informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus asociacijos duomenimis, dalis IT sektoriuje dirbančių specialistų nėra įgiję formalios kvalifikacijos. Tačiau dauguma didelių, brandžių IT įmonių atlieka kompetencijų tobulinimo ir pripažinimo procedūras. Dažniausia jų forma – metinis pokalbis, kai darbuotojas kartu su vadovu išsikelia darbuotojo kompetencijos ugdymo tikslus ateinantiems metams ir jų siekia įgydamas naujų žinių ir gebėjimų. Įgytas kompetencijas patvirtina trečiųjų šalių sertifikatai ir (arba) raštiškas vadovo ir kolegų vertinimas.

Siekiant dar efektyviau įgyvendinti kompetencijų pripažinimo procedūras įmonėse, būtų galima neformaliojo mokymosi ar savišvietos rezultatų patvirtinimą įtraukti į kolektyvines sutartis, kaip, pavyzdžiui, yra Nyderlanduose. Arba skatinti profesinių sąjungų aktyvistus teikti konsultavimo paslaugas ir derėtis su darbdaviais dėl laisvo pasirinkimo galimybės mokytis darbo vietoje, kaip šiuo metu yra Austrijoje, Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas pabrėžia, kad veiksmingam pripažintų kompetencijų panaudojimui būtinas tinkamas neformaliu būdu įgytų kompetencijų nustatymas ir dokumentavimas. Kad visiems darbdaviams būtų kuo lengviau palyginti ir suprasti pripažintas kompetencijas, šiuo metu mūsų šalyje galima naudotis visoje Europos Sąjungoje bendru dokumentų komplektu – *Europass*, kuris padeda standartizuotai ir išsamiai pateikti informaciją apie save, savo išsilavinimą, profesinį pasirengimą, turimas kompetencijas ir įgūdžius.

KAIP EUROPAI SEKASI FORMALIZUOTI SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIUOJU BŪDU ĮGYTAS KOMPETENCIJAS?

Europos Sąjungoje savišvietos ir neformaliojo mokymosi būdu įgytų kompetencijų pripažinimo svarba yra laikoma vienu iš esminių prioritetų, tačiau tai, kaip šalys vertina neformalaus mokymosi rezultatų pripažinimo reikalingumą ir naudą, paprastai lemia šalių socialinis ekonominis kontekstas, švietimo ir profesinio rengimo sistemų ypatybės. Tačiau egzistuoja ir bendrosios tendencijos, kuriomis remiantis daromos išvados apie dabartinę kompetencijų formalizavimo padėtį valstybėse.

Naujausiame Europos savišvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų patvirtinimo apraše (*Inventory*, 2014) aptariama sa-

višvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų patvirtinimo sistemų būklė ir apžvelgiama 2010–2014 metais 33 valstybėse padaryta pažanga. Parengtame apraše analizuojama, kokio lygio strateginė savišvietos ir neformaliu būdu įgytų kompetencijų pripažinimo sistemos vizija yra suformuota įvairiose valstybėse. Įvedama visapūsė strategijos samprata, kuri reiškia, kad kompetencijų pripažinimo sistemos yra susietos su nacionalinėmis kvalifikacijų sistemomis; visuose švietimo sektoriuose yra bendri susitarimai; užtikrinta glaudi visų švietimo sektorių tarpusavio sąveika; taip pat stipri viešojo, privataus ir savanoriško sektorių koordinacija; įdiegtos kompetencijų pripažinimo procedūrų kokybę užtikrinančios sistemos.

2 lentelė. Nacionalinės kompetencijų pripažinimo strategijos

Valstybės, parengusios visapusę, įvairias priemones apimančią, strategiją	Valstybės, parengusios strategiją, bet stinga kai kurių visapusei strategijai būdingų elementų
Suomija, Prancūzija, Ispanija	Čekija, Danija, Estija, Italija, Islandija, Liuksemburgas, Latvija, Norvegija, Nyderlandai, Lenkija, Rumunija
Austrija, Belgijos flamandų bendruomenė, Šveicarija, Kipras, Vokietija, Graikija, Lichtenšteinas, LIETUVA, Malta, Slovėnija, Slovakija, Turkija	Belgijos prancūzakalbė bendruomenė, Bulgarija, Kroatija, Vengrija, Airija, Švedija, Anglija, Šiaurės Airija, Škotija, Velsas
Valstybės, kurios rengia strategiją	Valstybės, kurios neturi strategijos

Europos profesinio mokymo plėtros centro (*Cedefop*) 2014 m. duomenimis, valstybės, kurios yra parengusios visapuse, įvairias priemones apimančią, strategiją, yra tik trys – Suomija, Prancūzija ir Ispanija. Lietuva priskiriama trečiajai grupei – prie valstybių, kurios strategiją dar tik rengia.

Naujausiame apraše taip pat išnagrinėtas valstybių savišvietos ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimo

ir įskaitymo teisinis reglamentavimas (žr. 3 lentelę). Prancūzija, Malta ir Turkija – trys valstybės, kurios turi kompetencijų pripažinimo teisinę sistemą, bendrą visiems švietimo sektoriams. Lietuva priskiriama prie valstybių, kuriose skirtingiems švietimo sektoriams yra sukurtos atskiros kompetencijų pripažinimo teisinės sistemos.

3 lentelė. Teisinis kompetencijų pripažinimo reglamentavimas

Valstybės, kurios turi kompetencijų pripažinimo teisinę sistemą, bendrą visiems švietimo sistemos sektoriams	Valstybės, kuriose įvairiems švietimo sektoriams yra sukurtos atskiros kompetencijų pripažinimo teisinės sistemos
Prancūzija, Malta, Turkija	Austrija, Belgijos prancūzakalbė ir flamandų bendruomenės, Bulgarija, Šveicarija, Čekija, Danija, Suomija, Ispanija, Estija, Vokietija, Italija, LIETUVA, Latvija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Norvegija, Lenkija, Švedija, Slovėnija
Islandija, Airija, Vengrija, Lenkija, Portugalija, Rumunija, Slovakija	Kipras, Graikija, Kroatija, Lichtenšteinas, Anglija, Velsas, Šiaurės Airija, Škotija
Valstybės, kuriose kitoms iniciatyvoms skirtos teisinės sistemos apima ir kompetencijų pripažinimą	Valstybės, kurios neturi kompetencijų pripažinimo apimančios sistemos

Duomenų šaltinis: European Commission, Cedefop, ICF International, 2014

Minėtas aprašas išryškina ir Europos Tarybos rekomendacijose (2012) suformuluotų principų įgyvendinimo lygį. Skiriami trys įgyvendinimo lygiai: principas įgyvendinamas gerai, pastangas reikia didinti, būtina imtis skubių veiksmų, ir nuro-

doma, koks, vertintojų nuomone, yra atitinkamo principo įgyvendinimo lygis valstybėse (4 lentelė). Prancūzija ir Suomija pateikiamos kaip didžiausią patirtį, kuriant kompetencijų pripažinimo sistemas, turinčios valstybės.

4 lentelė. Europos Tarybos rekomendacijose (2012) suformuluotų kompetencijų pripažinimo principų įgyvendinimo lygis kai kuriose valstybėse

Pripažinimo principai	Prancūzija	Suomija	Estija	Latvija	Lietuva
Pripažinimo priemonės yra susietos su nacionaline kvalifikacijų sandara ir atitinka Europos kvalifikacijų sandarą					
Informacija ir konsultacijos apie pripažinimo galimybes, naudą ir su tuo susijusias procedūras yra prieinamos pavieniems asmenims ir organizacijoms					
Pripažinimo priemonės daugiausiai naudos suteikia nepalankiose sąlygose esančioms grupėms					
Bedarbiai ir asmenys, kuriems gresia nedarbas, turi galimybę atlikti „gebėjimų auditą“					
Pripažinimas grindžiamas tinkamu, lengvai prieinamu orientavimu ir konsultavimu					
Įdiegti skaidrūs, su esamomis kokybės užtikrinimo sistemomis suderinti kokybės užtikrinimo mechanizmai, kuriais grindžiamos tvirtos, veiksmingos ir patikimos vertinimo metodikos ir priemonės					
Vykdomas visų atitinkamų sektorių specialistų, dalyvaujančių pripažinimo procese, profesinės kompetencijos tobulinimas					
Įgyta kvalifikacija arba dalinė kvalifikacija atitinka sutartus standartus, kurie sutampa su formaliojo švietimo programose įgytos kvalifikacijos standartais arba jiems prilygsta					
Skatinamas Europos Sąjungos skaidrumo priemonių, pavyzdžiui, Europaso ir Jaunimo paso, naudojimas	–			–	
Pripažinimo ir kreditų sistemų (ECTS ir ECVET) sąveika					

– nėra informacijos

principas įgyvendinamas gerai

pastangas reikia padidinti

būtina imtis skubių veiksmų

Duomenų šaltinis: European Commission, Cedefop, ICF International, 2001; KPMPK, 2014

Nors aprašas parodo bendras valstybių, kuriose šios sistemos išplėtos iki tam tikro lygio pagal kiekvieną principą, tendencijas, apibendrintai pateikiama bendra ekspertų išvada:

- valstybės, kurios yra gerai išplėtojusios sistemas pagal taikomus rodiklius, – Belgija (flamandų ir prancūzakalbė bendruomenės), Estija, Airija, Nyderlandai, Norvegija, Švedija, Šveicarija ir Jungtinė Karalystė (Velsas);

- valstybės, kuriose daug principų tinkamai įgyvendinti, – Suomija, Italija, Liuksemburgas, Lenkija ir Portugalija;
- valstybės, kuriose yra daugiausiai kompetencijų pripažinimo principų, dėl kurių reikia imtis skubių veiksmų, – Kipras, Vokietija, Graikija, Lietuva, Slovakija ir Turkija.

Manoma, kad šalys, kurios turi gerai išplėtotas kompetencijų pripažinimo sistemas ir teisės aktais yra įtvirtinusios mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo užtikrinimą, taip pat turi kompetencijų pripažinimui palankią infrastruktūrą, sudaro sąlygas, kad šis procesas būtų laisvai ir len-

gvai visiems prieinamas. Tokios šalys aktyviai įtraukia suinteresuotąsias grupes. Pavyzdžiui, Norvegijoje pripažinimo procedūra galima visuose švietimo ir mokslo sektoriuose, Prancūzijoje įstatymai užtikrina teisę asmeniui oficialiai gauti diplomą, įvertinus jo mokymosi pasiekimų ir kvalifikacijos lygį, o asmens teisė į neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimą įrašyta Darbo kodekse. Vokietija turi įdiegusi *Profilpass* sistemą, kuri leidžia formalizuoti tiek jaunimo, tiek suaugusiųjų kompetencijas, įgytas savišvietos ir neformaliuoju būdu.

SU KOKIAIS IŠŠŪKIAIS SUSIDURIA LIETUVA IR KITOS EUROPOS ŠALYS?

Periodiškai rengiamas Europos aprašas, *Cedefop* surinkta informacija, nacionalinių ekspertų parengtos ataskaitos rodo ganėtinai nuosaikią Europos šalių pažangą kuriant ir palaikant kompetencijų pripažinimo procesus. Ji pastebima šiose srityse:

- padaugėjo šalių, kuriose parengtos su kompetencijų pripažinimu susijusios nacionalinės strategijos;
- daugėja šalių, kuriose apibrėžiamas kompetencijų pripažinimo teisinis reglamentavimas;

- vis dažniau įtraukiami socialiniai dalininkai;
- vis daugiau šalių kompetencijų pripažinimą įtvirtina kvalifikacijų sistemoje,
- šalyse išaugo kompetencijų pripažinimo procesuose dalyvaujančių asmenų skaičius.

Vis dėlto tarptautiniai ekspertai pabrėžia esamus iššūkius, su kuriais susidoroti vis dar nepavyksta daugeliui Europos, kartu ir Lietuvos, valstybių (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Iššūkiai Lietuvai ir kitoms Europos šalims

Iššūkis	Apibūdinimas
Informacijos sklaida	Būtina labiau informuoti visuomenę apie kompetencijų pripažinimo įgyvendinimo priemones, jų naudą ir sąlygas, kaip pasinaudoti pripažinimo galimybėmis, skleisti gerosios praktikos pavyzdžius.
Prieinamumas	Reikia užtikrinti, kad pripažinimo priemonėmis galėtų naudotis visi, ypač asmenys, neturintys palankių sąlygų mokytis formalioju būdu.
Pripažinimas	Siekti, kad tiek formalioju, tiek savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytos kompetencijos ir jų pagrindu pripažintos kvalifikacijos būtų laikomos lygiavertėmis.
Kokybės užtikrinimas	Diegti kompetencijų pripažinimo kokybės užtikrinimo sistemas, laiduojančias pripažinimo procesų patikimumą.
Koordinavimas	Kadangi tik trys valstybės (Suomija, Prancūzija, Ispanija) turi visapusę kompetencijų pripažinimo sistemą, o kitose tėra pavienės iniciatyvos, todėl Lietuvoje reikia kurti visas šias priemones apimančią bendrą sistemą. Tam būtina skatinti įvairiuose veiklos sektoriuose (švietimo, užimtumo, jaunimo, darbo) vykdomų patvirtinimo priemonių koordinavimą.
Darbuotojų pasirengimas	Ekspertai teigia, kad asmenų, atliekančių kompetencijų pripažinimo procedūras, ypač vertintojų, pasirengimui turėtų būti keliami ypatingi reikalavimai. Tačiau 2014 m. tyrimų duomenimis, dėmesio tam skyrė tik 7 (iš 33) Europos valstybės (Ispanija, Belgijos flamandų bendruomenė, Suomija, Liuksemburgas, Lenkija, Turkija, Belgijos prancūzakalbė bendruomenė). Jos jau turi reglamentuotus reikalavimus personalui, dalyvaujančiam savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo procesuose. Kitose 26 valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje, minėtam personalo pasirengimui jokie specialūs reikalavimai nėra keliami.
Duomenų rinkimas	Dauguma valstybių neturi tikslios informacijos, kiek asmenų dalyvavo kompetencijų pripažinimo procesuose ir tokiu būdu įgijo kvalifikaciją. 2014 m. Europos aprašo ir <i>Eurydice</i> duomenimis, informacija apie pripažinimo proceso dalyvius yra renkama ganėtinai padrikai. Šalyse dažnai duomenys nėra renkami centralizuotai, informaciją apie tokių asmenų išsilavinimą, amžių, migracinį statusą ar statusą darbo rinkoje renka vos kelios valstybės. Naujausio Europos aprašo (2014) išvadose Lietuva priskiriama prie valstybių, kurios nepateikė duomenų arba nežino realios padėties. Todėl, siekiant gauti tikslesnių įrodymų apie savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimo ir įskaitymo paslaugos naudojimą, būtina kurti nacionalines duomenų rinkimo bazes ar duomenų rinkimo sistemas.
Finansinis tvarumas	Siekti, kad finansavimas netaptų kliūtimi dalyvauti kompetencijų pripažinimo procedūrose, nes dažnu atveju valstybėse pripažinimo procedūrą turi finansuoti pats kandidatas. Kiekvienoje šalyje šiek tiek skiriasi su finansavimu susijusios nuostatos. Pavyzdžiui, Prancūzijoje asmuo gali pripažinimo tikslais gauti vienos dienos per metus mokamas atostogas arba pretenduoti į įvairius fondus ar finansavimo šaltinius išlaidoms padengti, tačiau pripažinimo procedūros registracijos mokestis skiriasi priklausomai nuo kvalifikacijos, kurios pripažinimo siekiama. Škotijoje aukštojo mokslo institucijos paprastai nerenka su kompetencijų vertinimu susijusių mokesčių iš asmenų, siekiančių pripažinimo tam, kad patektų į aukštąją mokyklą, tačiau asmenys, norintys įsivertinti turimas kompetencijas kaip dalį studijų kreditų, turi mokėti institucijos nustatytą mokestį. Norvegijoje neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas, siekiant aukštesniojo mokslo, yra nemokamas, bet tik tam tikroms asmenų grupėms.

LITERATŪRA

1. Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. sausio 14 d. įsakymu Nr. V-15.
2. European Commission, Cedefop, ICF International (2014). *European inventory on validation of non-formal and informal learning 2014. Final synthesis report*.
3. Internetė: <<http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2014/87244.pdf>>.
4. European Commission / EACEA / Eurydice, 2015. *Adult Education and Training in Europe: Widening Access to Learning Opportunities*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Europos Komisija / EACEA / „Eurydice“, 2014. Aukštojo mokslo modernizavimas Europoje: galimybės studijuoti, baigti studijas ir įsidarbinti. 2014 m. leidimas. „Eurydice“ ataskaita. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
6. Europos Sąjungos Tarybos rekomendacijos dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo, 2012 m. gruodžio 20 d., Nr. 2012/C398/01.
7. Internetė: <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012H1222\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012H1222(01))>.
8. Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas, 2014 m. liepos 10 d. Nr. XII-1018.
9. KPMPC. Nacionalinių kvalifikacijų koordinavimo punktų veikla Erasmus+Programa. Naujienlaiškis, 2014 m. Nr. 3. Internetė: <http://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/11/EKS_naujienlaskis_2014-32.pdf>.
10. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-2795/A1-347.
11. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtra. Valstybinio audito ataskaita, 2013 m. birželio 28 d. Nr. VA-P-50-9-8. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė.
12. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose rekomendacijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. V-2319.
13. Neformaliojo būdu įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo metodologija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2012.
14. Recognition, Validation and Accreditation of Non-formal and Informal Learning in UNESCO Member States. Germany: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresais: <http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu>; <http://www.sac.smm.lt/index.php?id=36>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyriausiąją specialistę Jūratę Vosilytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosilyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Erika Bielskytė-Simanavičienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Švietimo politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo: Liucija Jasiukevičienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Studijų, mokslo ir technologijų departamento vyr. specialistė; Jurgita Nemanienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Mokymosi visą gyvenimą departamento Neformalaus švietimo skyriaus vyr. specialistė; Irena Raudienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyr. specialistė; Rūta Žukauskaitė, Švietimo ir mokslo ministerijos Mokymosi visą gyvenimą departamento Profesinio mokymo skyriaus vyr. specialistė.

SAVIŠVIETOS IR NEFORMALIUOJU BŪDU ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRIPAŽINIMAS

Redaktorė Nijolė Šorienė

Maketavo Valdas Daraškevičius

2016-10-05. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Smiltainis ir Ko“, Šiaurės g. 37, 11107 Vilnius